

Studia Biblica Slovaca

Ročník 6

2014

Číslo 2

Offprint

Studia Biblica Slovaca je recenzovaný vedecký časopis zameraný na skúmanie Svätého písma Starého a Nového zákona predovšetkým zo stránky filologickej, historickej, exegetickej a teologickej.

Ročník VI (2014), číslo 2

Vydáva Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26, 814 58 Bratislava 1, IČO 0039786510.

Šéfredaktor: Blažej ŠTRBA (Badín)

Redakčná rada: Jaroslav BROŽ (Praha, CZ) – Peter DUBOVSKÝ SJ (Roma, I) – Pavol FARKAŠ (Nitra) – Juraj FENÍK (Košice) – Sr. Júlia Daniela ISKROVÁ OP (Ružomberok) – Róbert JÁGER (Košice) – Jozef JANČOVIČ (Bratislava) – Róbert LAPKO (Košice) – Libor MAREK (Roma, I) – Milan SOVA (Bratislava) – Peter ŠOLTĚS (Oestrich-Winkel, D) – Jozef TIŇO (Bratislava) – František TRSTENSKÝ (Spišské Podhradie) – Pavel VILHAN (Badín) – Sr. Gabriela Ivana VLKOVÁ OP (Olomouc, CZ)

Za lektorovanie všetkých článkov zodpovedá redakčná rada.

Výkonný redaktor: Martina Korytiaková

Jazyková úprava: Anna Viglašová

Obálka: Michal Martinka

Príspevky v slovenčine alebo češtine, alebo knihy na recenziu prosíme adresovať na jednu z adries:

Redakcia *Studia Biblica Slovaca*, Banská 28, 976 32 Badín (Slovakia), tel.: (00421) 048/418 26 02, redakcia@biblica.sk, www.biblica.sk; František Trstenský, Teologický inštitút, Spišská Kapitula 6, 053 04 Spišské Podhradie (Slovakia), tel.: (00421) 053/419 41 80, f.trstensky@gmail.com.

Príspevky sa požadujú v elektronickej podobe (najlepšie pripojeným dokumentom e-mailu), podľa možnosti v textovom editore Microsoft Word (formát A4, typ písma Times New Roman, riadkovanie 1,5). Ak sú používané iné fonty písma pre hebrejčinu a gréčtinu ako v programe BibleWorks, tak upresniť aké, prípadne preposlať používaný font spolu s príspevkom. Príspevok typu štúdia, poznámka alebo reflexia musí byť doplnený zhrnutím nie dlhším ako 150 slov a jeho anglickou verziou, anglickým názvom príspevku, max. piatimi kľúčovými slovami v slovenčine a angličtine, zoznamom bibliografie podľa bibliografického štýlu a kontaktom na autora príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú. Redakcia si vyhradzuje právo upraviť titulok a vykonať potrebnú jazykovú a štylistickú úpravu prijatých príspevkov. Viac na www.biblica.sk.

Objednávky môžete posielat' na mailovú adresu vydavateľa (kniznica@frcth.uniba.sk), redakcie (redakcia@biblica.sk) alebo knižnice Kňazského seminára sv. Františka Xaverského v Badíne (kniznica@xaver.sk).

Články časopisu sú abstrahované v troch svetových periodikách: *Old Testament Abstracts* ISSN 0364-8591, *New Testament Abstracts* ISSN 0028-6877 a *Elenchus of Biblica*.

S povolením Arcibiskupského úradu v Bratislave zo dňa 3. júna 2014

Prot. N. 2229/2014

Studia Biblica Slovaca

Printed in Slovakia, 12/2014.

Vychádza dvakrát do roka.

Cena: 6 €

ISSN 1338-0141

EV 3744/09

Jeremiáš u Matúša

Literárno-kritické skúmanie proroka Jeremiáša v Evanjeliu podľa Matúša

Vavrinec Radoslav Mitro OP

V Evanjeliu podľa Matúša je rozšírený motív, že Ježiš je naplnením starozákonných nádejí. Celým evanjeliom sa totiž vinie niť špecifických starozákonných citátov, ktorými Matúš poukazuje na naplnenie Písma v živote Ježiša¹. Evanjelista takto dáva najavo, že Boží plán spásy je obsiahnutý v živote a skutkoch Ježiša z Nazareta. Dva z týchto citátov sú pripísané prorokovi Jeremiášovi (Mt 2,17-18; 27,9-10). Sú jedinečné preto, že spomínajú meno Jeremiáš, ktoré je v Novom zákone raritou. Meno Jeremiáš sa vyskytuje v Novom zákone len trikrát, a to len v Evanjeliu podľa Matúša. Súčasne dva citáty pripísané Jeremiášovi sú evanjelistovým komentárom tragických udalostí v živote Ježiša (vraždenie nevinných a vydanie nevinného). Tretí výskyt tohto mena nájdeme v opise Petrovho vyznania Ježišovho mesiášstva a božstva pri Cézarei Filipovej (16,14). Tu meno proroka Jeremiáša predchádza Ježišovu prvú predpoveď utrpenia a je v zozname mien veľkých mužov, ktorí nielen že boli odmietnutí, ale aj trpeli pre ohlasovanie Božieho slova. Jeremiáš má teda u Matúša rozhodne zvláštne postavenie.

Evanjelistovo použitie Jeremiáša tak možno vnímať pod zorným uhlom opozície namierenej proti Ježišovi. Aj odborníci, ktorí sa venujú problematike výskytu tohto mena v Matúšovom evanjeliu, to takto vnímajú. Tematizujú Jeremiáša v Matúšovom evanjeliu „motívom zavrhnutého proroka“². Ak však nahliadneme ďalej za tento motív, tak za tragickými udalosťami a nepriateľským postojom namiereným voči Ježišovi je stále prítomný Boží plán. Preto predmetom tejto štúdie bude literárne skúmanie tragických udalostí

---

¹ Mt 1,22-23; 2,15; 2,17-18; 2,23; 4,14-16; 8,17; 12,17-21; 13,35; 21,4-5; 27,9-10.

² Priekopníkmi tejto problematiky sú najmä Michael Knowles a Maarten J. Menken; KNOWLES, *Jeremiah in Matthew's Gospel*; MENKEN, *The references to Jeremiah in the Gospel according to Matthew (Mt 2,17; 16,14; 27,9), 5-24*.

v živote Ježiša v kontexte Božieho plánu a s nimi súvisiaca teologická problematika zla, ku ktorej je Matúš vnímavý mimoriadnym spôsobom.

Cieľom tejto štúdie je skúmanie textov Evanjelia podľa Matúša bezprostredne súvisiacich s prorokom Jeremiášom. K problematike výskytu mena Jeremiáš v Matúšovom evanjeliu jestvuje len niekoľko štúdií. Okrem najznámejších autorov ako M. Knowles, M. Menken, D. R. Law, sa iní autori špecificky tejto téme nevenujú³. Monografie a komentáre ak predstavujú problematiku, tak len veľmi stručne⁴. My sa budeme opierať o najdôležitejšie dostupné pramene týkajúce sa tejto problematiky. Na základe tohto výskumu sa pokúsime odpovedať na nasledujúcu otázku: Ako možno vnímať v Matúšovom evanjeliu postavu Jeremiáša, ktorým evanjelista poukazuje na naplnenie Božieho plánu aj prostredníctvom zla namiereného proti Ježišovi?

Štúdiu začneme predstavením témy naplnenia Písma, ktorá je u Matúša špecificky prítomná, a ktorá opodstatňuje výskyt mena Jeremiáš v jeho evanjeliu (1). Následne sa zameriame na špecifickú skupinu citátov v Matúšovom evanjeliu (2). Predstavíme Matúšovo použitie proroka Jeremiáša (3). Na záver zhodnotíme pozorovania teologicky i prakticky (4).

1 Naplnenie Písma v evanjeliu podľa Matúša

V dobe raného kresťanstva bolo prvým kresťanom zrejmé, že Ježiš a Písma židovskej náboženskej tradície sú v úzkom vzťahu. Matúš na tento vzťah poukazuje jedinečným spôsobom. V evanjeliu používa viac ako 60

---

³ KNOWLES, *Jeremiah in Matthew's Gospel*; MENKEN, *The references to Jeremiah in the Gospel according to Matthew (Mt 2,17; 16,14; 27,9)*, 5-24; MENKEN, *Matthew's Bible*. Z hľadiska typológie sa témou Jeremiáš u Matúša zaoberali aj iní: WHITTERS, *Jesus in the footsteps of Jeremiah*; WINKLE, *The Jeremiah model for Jesus in the Temple*. Hoci Whitters vo svojej štúdii zameranej na typológiu venuje pozornosť Jeremiášovým citáciám (Mt 2,17-18; 27,9-10), ale výskytu mena Jeremiáš Mt 16,14 sa nevenuje. Winkle v úvode svojej štúdie stručne predstaví možnosti použitia mena Jeremiáš v Mt 16,14, ale základom jeho štúdie je Ježišova reč v chráme (Mt 23,29-24,2) v porovnaní s Jer 7 a 26. Zo slovenských autorov JANČOVIČ, *Veci nové i staré*, 11, len konštatuje, že Matúš v dvanástich citátoch splnenia alebo úvahových citátoch komentuje Ježišovo počínanie a život. F. Trstenský komentuje Jeremiášov citát v 2,18, ale menu proroka Jeremiáša nevenuje pozornosť; TRSTENSKÝ, *Rozumieť Matúšovmu evanjeliu*, 73.

⁴ DAVIES — ALLISON, *Matthew*, 31.266.506; FRANCE, *The Gospel of Matthew*, 86.616-617.1042-1045; HAGNER, *Matthew 1-13*, 37-38; HAGNER, *Matthew 14-28*, 467.813-815; HARRINGTON, *Evangelium podle Matouše*, 64.275.415; TURNER, *Matthew*, 93-94.403.649-650.

explicitných citácií zo Starého zákona⁵. Porovnajúc s ostatnými evanjelistami Matúš najčastejšie cituje Starý zákon. Takýto vysoký počet starozákonných citácií reflektuje Matúšov záujem poukázať na to, že v osobe a skutkoch Ježiša Krista sa naplňajú mesiášske očakávania izraelského národa, ktoré sa viazali na prisľúbeného Pomazaného. Úvod evanjelia, genealógia Krista a prvé dve kapitoly vykresľujú príchod Mesiáša ako vyvrcholenie dejín vyvoleného Božieho ľudu. V Mt 1–2 je veľmi zreteľne poukázané na množstvo aspektov Božieho zjavenia z hebrejskej náboženskej tradície, ktoré nadobúdajú svoje naplnenie v príchode Mesiáša⁶. Pre samotného Matúša je jedným z jeho základných konceptov téma naplnenia Písem a proroctiev, ktorú zreteľne vyjadril pomocou slovesa πληρώω – „splniť“, „naplniť“, ktoré vo svojom spise používa 16-krát⁷. Použitie starozákonných citácií u Matúša a ďalších knihách NZ predstavuje silné spojivo medzi Novým a Starým zákonom⁸. Matúš cituje alebo sa odvoláva na Starý zákon s cieľom poukázať na to, ako sa Boží plán zjavený v židovskej náboženskej tradícii naplní v Ježišovi z Nazareta.

2 Citačné formulky

Z veľkého množstva starozákonných citácií v Matúšovom evanjeliu je 10 uvedených výraznými formulkami. Tieto formulky zreteľne uvádzajú starozákonné citáty ako proroctvá, ktoré sa naplnili v daných udalostiach Ježišovho života. Tieto uvádzacie formulky sa líšia od ostatných uvádzacích formuliek, ktoré nachádzame v Novom zákone⁹. Uvádzacie formulky spolu so starozákonnými citátmi v Matúšovom evanjeliu majú v anglofónnom prostredí

---

⁵ Porov. Loci citati vel allegati v NESTLE, *Novum Testamentum Graece*, 836-872.

⁶ Mt 1,22-23; 2,15.17-18.23.

⁷ Mt 1,22; 2,15.17.23; 3,15; 4,14; 5,17; 8,17; 12,17; 13,35.48; 21,4; 23,32; 26,54.56 a 27,9. U Matúša je 13-krát použité v zmysle splnenia Písma, z toho 10-krát v špecifických formulkách, ktoré uvádzajú starozákonný citát. Marek a Lukáš ho v zmysle splnenia Písma používajú dva razy (Mk 14,49; 15,28; Lk 4,21; 24,44). Ján ho vo význame splnenia Písma, resp. „slova v ich Zákone“, používa 6-krát, stále za nepriaznivých okolností. Dvakrát v postoji nevery a Ježišovho odmietania (12,38; 15,25). Dvakrát v súvislosti s Judášovou zradou (13,18; 17,12). A dvakrát v pašiovom rozprávani (19,24.36).

⁸ Mk 7,6-7; Lk 3,4-6; 22,37; Jn 13,18; 15,25; Sk 4,11; Rim 15,11.21 a i.

⁹ Mk 1,2; 2Kor 6,2; 1Tim 5,18 a i.

pomenovanie *The Formula Quotations*¹⁰ a v nemecky hovoriacom prostredí *Erfüllungszitate* alebo *Reflexionszitate*¹¹. My budeme používať preklad citačné formulky. Pre jasnosť štúdie najprv predstavíme jednotlivé citačné formulky, definíciu tohto pojmu tak, ako sa chápe v exegéze Matúšovho evanjelia, a následne sa zameriame na analýzu jednotlivých uvádzacích formuliek.

Medzi odborníkmi na exegézu kanonicky prvého evanjelia sa hovorí najmä o desiatich, ktoré majú spoločné špecifické črty a sú roztrúsené po celom evanjeliu¹²:

(1) 1,22-23: ²²„To všetko sa stalo, aby sa splnilo, čo Pán povedal ústami proroka: ²³«Hľa, panna počne a porodí syna a dajú mu meno Emanuel.» čo v preklade znamená Boh s nami.« (Iz 7,14)

(2) 2,15: „aby sa splnilo, čo povedal Pán ústami proroka: «Z Egypta som povolal svojho syna.»« (Oz 11,1)

(3) 2,17-18: ¹⁷„Vtedy sa splnilo, čo povedal prorok Jeremiáš: ¹⁸ «V Ráme bolo počuť hlas, nárek a veľké kvílenie: Ráchel oplakáva svoje deti a odmieta útechu, lebo ich niet.»« (Jer 31,15)

(4) 2,23: „aby sa splnilo, čo predpovedali proroci: «Budú ho volať Nazaretský.»« (Iz 11,1)

(5) 4,14-16: ¹⁴„aby sa splnilo, čo povedal prorok Izaiáš: ¹⁵«Krajina Zabulon a krajina Neftali, na ceste k moru, za Jordánom, Galilea pohanov! ¹⁶Lud bývajúci v temnotách uvidel veľké svetlo. Svetlo zažiarilo tým, čo sedeli v temnom kraji smrti.»« (Iz 8,23-9,1)

(6) 8,17: „aby sa splnilo, čo povedal prorok Izaiáš: «On vzal na seba naše slabosti a niesol naše choroby.»« (Iz 53,4)

(7) 12,17-21: ¹⁷„Tak sa splnilo, čo povedal prorok Izaiáš: ¹⁸«Hľa, môj služobník, ktorého som si vyvolil, môj miláčik, v ktorom mám zaľúbenie. Vložím na neho svojho Ducha a oznámi právo národom. ¹⁹Nebude sa škriepiť, nebude kričať, nik nebude počuť na ulici jeho hlas. ²⁰Nalomenú trsť nedolomí, hasnúci knôtik nedohasí, kým neprivedie právo k víťazstvu. ²¹V jeho meno budú dúfať národy.»« (Iz 42,1-4)

(8) 13,35: „aby sa splnilo, čo predpovedal prorok: «Otvorím svoje ústa v podobenstvách, vyrozprávam, čo bolo skryté od stvorenia sveta.»« (Ž 78,2)

¹⁰ SOARES-PRABHU, *The Formula Quotations*, 19.

¹¹ POKORNÝ, *Einleitung in das Neue Testament*, 444.

¹² SOARES-PRABHU, *The Formula Quotations*, 41; FRANCE, *The Gospel of Matthew*, 11.

(9) 21,4-5: ⁴„Toto sa stalo, aby sa splnilo, čo predpovedal prorok: ⁵«Povedzte dcére sionskej: Hľa, tvoj Kráľ prichádza k tebe, tichý, sediaci na oslici, na osliatku, mláďati ťažného zvierat'a.»“ (Zach 9,9)

(10) 27,9-10: ⁹„Vtedy sa splnilo, čo povedal prorok Jeremiáš: «Vzali tridsať strieborných, cenu toho, ktorého takto ocenili synovia Izraela, ¹⁰ a dali ich za Hrnčiarovo pole; ako mi prikázal Pán.»“ (Zach 11,13)

Počas posledných dvoch storočí sa názor na množstvo citačných formuliek v Matúšovom evanjeliu menil. Na prelome 19. a 20. stor. sa hovorilo o štrnástich výskytoch. Zoznam tých, ktoré sme uviedli, bol doplnený o tieto: 2,5; 3,3; 13,14; 26,56¹³. Aj dnes však niektorí tvrdia, že k týmto desiatim citačným formulikám možno prirátavať verše 13,14-15, ktoré obsahujú sloveso ἀναπληρώω, čo je synonymum lexémy πληρώω: καὶ ἀναπληροῦνται αὐτοῖς ἢ προφητεία Ἡσαΐου ἢ λέγουσα· „A plní sa na nich Izaiášovo proroctvo:...“ Alebo verš 3,3, ktorý zdôrazňuje „naplnenie“ bez použitia slovesa πληρώω: οὗτος γὰρ ἐστιν ὁ ῥηθεὶς διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου λέγοντος· „To je ten, o ktorom bolo povedané prostredníctvom proroka Izaiáša, ktorý hovorí“¹⁴.

Aby sme vyjasnili problematiku počtu citačných formuliek, je potrebné predstaviť jej základnú charakteristiku. V tomto prípade postačí prezentovať už vypracovanú definíciu.

2.1 Definícia pojmu „citačné formulky“ (G. Soares-Prabhu)

Pod pojmom „citačné formulky“ v Matúšovom evanjeliu Soares-Prabhu rozumie skupinu špecifických starozákonných citátov, ktoré sú charakterizované najmenej troma spoločnými osobitnými črtami: 1. Prvým znakom je zreteľná uvádzacia formulka, ktorá hovorí o naplnení a ktorej kľúčovým slovom je pasívny tvar slovesa πληρώω. 2. Plnia funkciu komentára a sú akýmsi evanjelistovým „intermezzom“ do narácie. 3. Majú miešanú textovú formu, ktorá viac zodpovedá hebrejskému textu než gréckemu textu LXX¹⁵. Soares-Prabhu dodáva, že citácie, ktoré zdieľajú všetky tieto rysy, sú rovnakého pôvodu a plnia v evanjeliu rovnakú úlohu – sú akýmsi rozvinutím narácie¹⁶.

¹³ SOARES-PRABHU, *The Formula Quotations*, 24.

¹⁴ HAGNER, *Matthew 1–13*, liv-lv.

¹⁵ SOARES-PRABHU, *The Formula Quotations*, 19.

¹⁶ SOARES-PRABHU, *The Formula Quotations*, 40.

Tieto citačné formulky podľa niektorých odborníkov pochádzajú z redakčnej činnosti evanjelistu, ktorý ich vsunul do tradície, ku ktorej mal prístup. Potvrdzujú to najmä tri skutočnosti: 1. Pasáž 1,18–2,23 možno čítať aj bez citačných formuliek, ktoré prerušujú jej jednoliatu dejovú líniu. 2. Päť zo šiestich citátov mimo rozprávania o Ježišom detstve (Mt 1–2) sú čisto evanjelistovou vsuvkou do „markovskej tradície“. 3. Citované starozákonné pasáže nie sú citované nikde inde v Novom zákone, až na citát proroka Zachariáša v Jn 12,14-15, kde je však forma citácie iná¹⁷.

2.2 Analýza uvádzacích formuliek – „formuliek naplnenia“

Vyššie uvedené starozákonné citáty sú osobité svojimi uvádzacími formulkami. Tieto formulky predstavujú starozákonný text ako ten, ktorý sa naplnil v udalosti alebo časti príbehu, ktoré predkladá evanjelista. Soares-Prabhu špecifikuje, že všetky tieto uvádzacie formulky u Matúša, hoci sa od seba v jednotlivých prípadoch líšia, majú jednotnú základnú formu: ἵνα (ὅπως) πληρωθῆ τὸ ῥηθὲν διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος¹⁸. Podobné uvádzacie formulky, ktoré hovoria o naplnení, sú použité už v LXX¹⁹. Čo sa týka uvádzacej formulky, tá ma tiež svoje charakteristické prvky: 1. Okrem použitia pasívneho tvaru slovesa πληρόω je pre ňu charakteristická lexéma τὸ ῥηθὲν „povedané“. 2. Starozákonným autorom citovaného textu je προφήτης „prorok“ a tento termín προφήτης predchádza grécka predložka διὰ „prostredníctvom“. V piatich z desiatich uvádzacích formuliek u Matúša meno proroka nie je výslovne uvedené. Ak je uvedené, ide o proroka Izaiáša (4,14; 8,17; 12,17) alebo Jeremiáša (2,17; 27,9)²⁰.

Uvádzacie formulky sa začínajú zvyčajne slovami ἵνα (ὅπως) πληρωθῆ. Dve z nich – 2,17 a 27,9 sa začínajú spojením τότε ἐπληρώθη. Okrem toho len tieto dve uvádzacie formulky uvádzajú meno Jeremiáš. Treťou zvláštnosťou je, že uvádzajú citáty, ktoré sa vzťahujú na udalosť „katastrofy“. Mt 2,17-18 je evanjelistovým komentárom na udalosť vraždenia detí v Betleheme a 27,9-10 súvisí s Judášovou zradou a smrťou. Nahradenie spojky ἵνα „aby“ príslovkou τότε „vtedy“ je podľa mienky odborníkov (R. T. France; G. M. Soares-Prabhu)

¹⁷ STANTON, *Gospel for a New People*, 360.

¹⁸ SOARES-PRABHU, *The Formula Quotations*, 49.

¹⁹ 1Kr 2,27; 2Krn 36,21.22; Ezd 1,1.

²⁰ QUESNEL, *Jésus-Christ selon saint Matthieu*, 117.

úmyselné, aby sa tak vyhlo dojmu, že nešťastie opísané evanjelistom je Božím zámerom²¹.

Dôležitým slovom v uvádzacích formulkách je sloveso πληρώω. Matúš ho používa spravidla vo výrazne teologickom zmysle okrem 13,48, kde sa hovorí o sieti naplnenej rybami. Toto sloveso je 13-krát použité v súvislosti s naplnením Písem. Ďalej je použité pri opise udalosti krstu v Jordáne (3,15), kde sa Ježiš obracia na Jána Krstiteľa, aby splnili všetko, čo je spravodlivé, a potom v Ježišovej výzve farizejom, aby už dovŕšili mieru svojich otcov (23,32)²².

Ďalším dôležitým výrazom je τὸ ῥηθὲν. Tento tvar slovesa λέγω „hovoriť“ je vlastný len Matúšovi. Používa ho celkovo 13-krát, ak zoberieme do úvahy aj tvar ὁ ῥηθεις v 3,3²³. To, že je tento tvar vlastný Matúšovmu slovníku a Matúš ho používa zámerne, môžeme pozorovať v rozdieloch, ktoré Matúš robí pri redakcii svojho evanjelia. Časť Mt 3,3 je prevzatá z Mk 1,2. Namiesto καθὼς γέγραπται ἐν τῷ Ἡσαΐα τῷ προφήτῃ „ako je napísané v prorokovi Izaiášovi“ (Mk 1,2) má Matúš v 3,3: οὗτος γὰρ ἐστὶν ὁ ῥηθεις διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου λέγοντος – „Je to ten, o ktorom bolo povedané prorokom Izaiášom, ktorý hovorí.“ Ďalší rozdiel je medzi Mt 22,31 a Mk 12,26. V Mt 22,31 čítame: „A o vzkriesení mŕtvych ste nečítali, čo vám povedal (τὸ ῥηθὲν ὑμῖν) Boh, keď vravel.“ V Mk 12,26 sa tento tvar vôbec nevyskytuje²⁴.

Spojenie διὰ τοῦ προφήτου je tiež vlastné len Matúšovi. Takúto syntagmu v Novom zákone nájdeme len u neho: v citačných formulkách a v troch ďalších vetách, ktoré uvádzajú starozákonné proroctvo (2,5; 3,3 a 24,15). Uvádzacie formulky sa medzi sebou líšia aj v spôsobe, akým priradujú nasledovný citát autorovi. Vyššie sme uviedli, že citáty, ktoré sú nimi uvedené, pochádzajú z rôznych kníh Starého zákona (Izaiáš, Jeremiáš, Zachariáš, Ozeáš, Žalmy). Avšak uvádzacie formulky spomínajú mená len dvoch prorokov: Jeremiáš alebo Izaiáš. Použitie týchto mien, či už Jeremiáš alebo Izaiáš, poukazuje podľa niektorých na to, že evanjelista sa skôr snažil poukázať na „teologický prameň“ týchto citácií než na ich „literárny prameň“²⁵.

²¹ SOARES-PRABHU, *The Formula Quotations*, 50.

²² SOARES-PRABHU, *The Formula Quotations*, 59.

²³ Mt 1,22; 2,15.17.23; 3,3; 4,14; 8,17; 12,17; 13,35; 21,4; 22,31; 24,15 a 27,9 (NA²⁸).

²⁴ SOARES-PRABHU, *The Formula Quotations*, 60.

²⁵ SOARES-PRABHU, *The Formula Quotations*, 53-54.

Matúšove uvádzacie formulky sú dôležitými vetnými konštrukciami, v ktorých, ako sme videli, každé slovo zohráva dôležitú úlohu, a ktorými evanjelista sleduje istý zámer. Z väčšej časti v nich evanjelista používa tvary slov, ktoré sú vlastné len jemu. Rovnako rozdiely v jednotlivých uvádzacích formulkách nie sú náhodné, ale vždy prispôbené kontextu, do ktorého ich autor evanjelia vsadil (nahradenie spojky *ἵνα* „aby“ príslovkou *τότε* „vtedy“). Matúš používa väčšinu citačných formuliek ešte pred udalosťami pašii. Tým poukazuje na to, že starozákonné proroctvá sa splňajú už v živote a diele Ježiša Mesiáša ešte pred jeho smrťou.

3 Matúšovo použitie Jeremiáša

Matúš vo svojom evanjeliu pripisuje Jeremiášovi dva starozákonné citáty. Navyše, tretí výskyt mena Jeremiáš rezervoval Petrovmu vierovyznaniu. V nasledujúcej časti predstavíme tieto pasáže a budeme venovať pozornosť ich literárno-teologickému rozboru. Fakt teologického využitia postavy Jeremiáš si vyžaduje aj presnejšie stanoviť, akú teologickú problematiku tým evanjelista sledoval.

3.1 *Ráchel plačúca nad svojimi deťmi (Mt 2,17-18)*

Naplnenie Písma v 2,18, súvisiace s vraždením novorodencov v Betleheme, je vzhľadom na tragické udalosti v kontraste ku naplneniu Písma v 1,22-23 a 2,15. Forma citačných formuliek, ktorú evanjelista doteraz používal v 1,22 a 2,15, sa mení. Spojka *ἵνα* uvádzajúca vetu, ktorá poukazuje na zámer alebo účel, je v 2,18 nahradená časovou príslovkou *τότε*. Smrť nevinných teda nenastala preto, *aby* sa splnilo Písmo. Takto evanjelista dáva najavo, že Boh nie je za smrť týchto detí zodpovedný, a že smrť druhých nie je v jeho zámere²⁶. Aj napriek týmto smutným udalostiam však naplnenie Písem poukazuje na koncept Božieho plánu.

3.1.1 Literárno-tematické súvislosti

Ako proroctvo, ktoré sa naplnilo, volí Matúš nárek Ráchel z Jer 31(38),15, ktorý súvisí s odvedením ľudu do exilu, po dobytí Jeruzalema v roku 587 pred Kr. Jeremiáš bol ten, ktorý ohlasoval judskému ľudu nepriaznivý osud

²⁶ DAVIES – ALLISON, *Matthew*, 31.

Jeruzalema (29,16-20) na rozdiel od falošných prorokov (5,31), čo mu prinieslo prenasledovanie (11,18-19) a potupu (20,10). Ráchelin plač v 31(38),15 je tak vyjadrením nešťastného osudu Izraelitov. Avšak v tomto kontexte nešťastia Jeremiáš podáva aj perspektívu nádeje (29[36],11; 31[38],16). V Jer 31(38),16 je to sám Pán, ktorý upokojuje Ráchel, že odvečenie do exilu sa z nepriateľskej krajiny vrátia. W. D. Davies a D. C. Allison sa domnievajú, že Matúš predpokladal u svojich čitateľov znalosť tohto kontextu, a že v ňom rozpoznajú iskru nádeje, ktorá hovorí o návrate z Babylonu. Takto aj do tragických udalostí opísaných v Mt 2,16 možno Jeremiášovým citátom, na ktorého pozadí sa skrýva nádej garantovaná samým Pánom, vnáša istú nádej, ktorú v priebehu dejín Pán prisľúbil Izraelu. Z tohto uhla pohľadu sa exil mení na návrat a z bolestných betlehenských udalostí vyrastajú radostné²⁷.

Obraz plačúcej Ráchel má v biblickej literatúre aj v exegéze dlhú históriu. Nič k poznaniu zámeru Matúšovho použitia Jer 31,15 vedie cez pohľad na kontext, v ktorom sa Jer 31,15 nachádza²⁸. Vyššie sme uviedli, že kontext Jer 31,15 hovorí o nádeji a oslobodení. „Odkazy na mesiášsku radosť obklopujú Jer 31,15“²⁹. Táto časť Jeremiášovho spisu totiž v jasných obrazoch hovorí o dňoch radosti, ktoré nastanú vyslobodením a návratom exulantov zo zajatia (Jer 31,11-14). V Jer 31,15-17 je Ráchel vyobrazená ako matka mnohých detí. Narieka nad ich stratou, ale Pán zmení jej žiaľ na radosť. Tento jej žiaľ, opísaný vo verši 15, stojí v silnom kontraste ku veršom, ktoré ho predchádzajú a ktoré nasledujú. Jer 31,15 hovorí o prehorkom plači, bezútešnosti a strate detí. Veď akú útechu môže nájsť matka, keď stratí dieťa? Do tohto bezútešného stavu Ráchel prichádza Pán. Hlboko zarmútenej a plačúcej žene sa nevyhýba, ale sa k nej ešte viac približuje. Skláňa sa k nej a tak ako kedysi vypočul jej túžbu po deťoch a otvoril jej lono (Gn 30,22), tak aj teraz jej dáva prísľub nádeje o návrate jej synov. Podobne aj úvod Matúšovho evanjelia hovorí o vyslobodení z hriechov na jednej strane (Mt 1,21), avšak na strane druhej je poznačený tieňom smrti nevinných Betlehenských detí. Typologický súlad medzi plačom Ráchel nad exulantmi a plačom betlehenských matiek nad vlastnými deťmi, v oboch prípadoch s pozadím Božieho plánu vyslobodenia, je pre Matúša viac než len náhodný.

---

²⁷ DAVIES – ALLISON, *Matthew*, 31-32.

²⁸ HAGNER, *Matthew 1-13*, 38; DAVIES – ALLISON, *Matthew*, 31.

²⁹ HAGNER, *Matthew 1-13*, 38. (Preklad vlastný)

3.1.2 Závěrečné pozorovanie

Z pozorovaného možno uzavrieť, že komentovanie trúchlivej udalosti v Betleheme citátom o Ráchelinom plači v Ráme je aj napriek geografickému nesúladu opodstatnené. Hrob Ráchel je podľa jednej z tradícií na ceste do Betlehema, ktorý je pár kilometrov na juh od Jeruzalema, na mieste, kde Jakub postavil pomník³⁰. „To je Ráchelin náhrobný pomník a trvá až dodnes“ (Gn 35,20). Ráchel tak môže „oplakávať“ aj deti Betlehema. Matúš, majúc na zreteli kontext radosti a nádeje Jer 31,15, vložil tento citát do narácie smutných udalostí. Týmto akoby dával najavo, že Pán ani betlehemské matky neponechá v bezútešnej situácii, ale ku každej z nich sa skloní. Ba už sa sklonil, a to svojím príchodom do lona Ježišovej matky. Tragický plač v Betleheme je tak u Matúša počuť v kontexte mesiášskej radosti skrz narodenie Mesiáša v tom istom meste. Opozícia voči Mesiášovi má teda korene už v jeho ranom detstve a už v tomto období anticipuje, že stále budú tí, ktorí ho neprijmú a budú sa ho snažiť odstrániť. Aj napriek tejto opozícii namierenej proti Mesiášovi dôjde k naplneniu Božieho zámeru a Mesiáš položí svoj život ako výkupné za mnohých (20,28).

3.2 Kúpa Hrnčiarovho poľa a tridsať strieborných (Mt 27,9-10)

Skúmaný text Mt 27,9-10 je uvedený charakteristickou formulkou „Vtedy sa splnilo, čo povedal prorok Jeremiáš“ (v. 9a) a následnou citáciou (vv. 9b-10). Znenie citácie však poukazuje na to, že pochádza od proroka Zachariáša. Ten totiž podľa gréckeho textu spomína mzdu tridsať strieborných (τριακοντα ἀργυροῦς) a to, ako „ich hodil do Pánovho domu do taviacej pece“ (ἐνέβαλοναὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον κυρίου εἰς τὸ χωνευτήριον [Zach 11,13]).

3.2.1 Jeremiáš alebo Zachariáš?

Rôzni textoví svedkovia potvrdzujú problematickosť mena proroka v uvádzajúcej formulke. Minuskulový manuskript 22 a marginálna lektúra manuskriptu Syrus Harklensis predkladá namiesto mena Jeremiáš meno Zachariáš. Uvedenú zámenu možno vysvetliť tým, že citát, ktorý nasleduje, korešponduje viac s textom knihy proroka Zachariáša ako Jeremiáša.

³⁰ Iná z tradícií hovorí, že miesto, kde bola Ráchel pochovaná, bolo „na rozhraní Benjamína“ (1Sam 10,2) a bolo v blízkosti Rámy.

Minuskulový manuskript 21 na tom istom mieste používa meno Izaiáš. Beratský manuskript (Φ), latinské manuskripty a, b, Syrus Sinaiticus a Sýrska Pešita meno proroka Jeremiáša vynechávajú zrejme vzhľadom na nejasnosť autorstva nasledujúcej citácie.

R. T. France zámenu mien komentuje mozaikou biblických motívov. Text Mt 27,9-10 je akoby mozaikou, ktorá v sebe nesie Zachariášov text spolu s niektorými prvkami z textu Jeremiáša³¹. Konkrétne ide o grécke termíny *κεραμεύς* „hrnčiar“ a *ἀγρός* „pole“. *Κεραμεύς* môže byť prekladom hebrejského *רִצְיִי* „hrnčiar“, ktorý nájdeme na viacerých miestach Starého zákona³². Je to termín, ktorý môže evokovať Jeremiášovu návštevu v hrnčiarovom dome (Jer 18,1-11). Ďalším termínom charakteristickým pre Jeremiáša je *ἀγρός* „pole“. Podľa Jer 32(39 LXX),7-9 prorok Jeremiáš kúpil pole svojho bratranca Hanameela a odvážil mu zaň sedemnást' šeklov striebra (*ἔστησα αὐτῷ ἑπτὰ σίκλους καὶ δέκα ἀργυρίου* [Jer 39,9 (LXX)])³³. Pojmy *κεραμεύς* a *ἀγρός*, ktoré Matúš použil, môžu poukázať na súvis s knihou proroka Jeremiáša a môžu odôvodniť pripísanie citátu Mt 27,9b-10 Jeremiášovi. Ďalšou alúziou na Jeremiáša, ktorá v sebe nesie istú príchuť utrpenia, je údolie Ben-Hinom (Jer 19,2). Spomínané údolie bolo podľa slov Pána (v. 4) naplnené nevinnou krvou (*αἱμάτων ἀθώων*). Podľa tradície sa Pole krvi, ktoré kúpili veľkňazi, nachádza v tomto údolí. Syntagma „nevinná krv“, ktorá obsahuje aj zreteľ utrpenia, a ktorú Jeremiáš viackrát používa³⁴, sa vyskytuje aj v Mt 27,4. Nik iný z evanjelistov syntagmu „nevinná krv“ nepoužíva. Ďalšou alúziou na Jeremiáša je fakt premenovania miesta na pochovávanie (Jer 19,6/ Mt 27,10)³⁵.

Opodstatnenie jeremiášovskej vsuvky τὸν ἀγρὸν do Zachariášovho textu v Mt 27,9-10

Výraz *τὸν ἀγρὸν* je v Matúšovej citácii pripísanej Jeremiášovi zvláštnosťou, pretože sa v Zach 11,13 vôbec nevyskytuje. Avšak pri porovnaní textov Jer 32(39),8-9 a Zach 11,12-13 nájdeme isté podobnosti, a to v použití

³¹ FRANCE, *The Gospel of Matthew*, 1042.

³² Ž 2,9; Iz 41,25; Jer 18,2.3.4.6 (LXX) a i.

³³ Podobné vyjadrenie nachádzame v Mt 26,15: οἱ δὲ ἔστησαν αὐτῷ τριάκοντα ἀργύρια.

³⁴ Jer 2,34; 7,6; 19,4; 22,3 a i.

³⁵ DAVIES – ALLISON, *Matthew*, 506; KNOWLES, *Jeremiah in Matthew's Gospel*, 67-77.

gréckeĤo ἴστημι „vážit“ alebo hebrejskéĤo לַעֲזֹב „odvážit“ na jednej strane a gréckeĤo ἀργυροῦς, -ιον „strieborný“, „striebro“ alebo hebrejskéĤo כֶּסֶף „striebro“ na strane druhej. Veľkú podobnosť badáme aj v závere Zach 11,11 so záverom Jer 32(39),8. Zach 11,11 (MT) znie nasledovne: כִּי ... וַיִּדְעוּ... אֵל וַיִּדְעוּ אֵל וַיִּדְעוּ אֵל „a vedeli... že to bolo slovo Pána“. Jer 32,8 (MT) predkladá: וַיִּדְעוּ אֵל „vedel som, že to bolo slovo Pána“. Rozdiel je tu len v použití osoby slovesa יָדַע „vedieť“. U Zachariáša je použitá 3. osoba plurálu v mužskom rode, kým u Jeremiáša 1. osoba singuláru. Podobnosť nachádzame aj v LXX. Zach 11,11: καὶ γινώσκονται... διότι λόγος κυρίου ἐστὶν „budú vedieť... pretože je to slovo Pána“ a Jer 39,8: καὶ ἔγνω ὅτι λόγος κυρίου ἐστὶν „vedel som, že to bolo slovo Pána“. Analógia textov Zach 11,11-13 a Jer 32(39),8-9 je teda zjavná a spojenie כִּי דִבְרֵי־יְהוָה הוּא v hebrejskej Biblii nachádzame len na týchto dvoch miestach. Podobne to platí aj v LXX pre (δι)ότι λόγος κυρίου ἐστὶν, až na rozdiel v διότι a ὅτι. Táto zjavná analógia textov, ako uzatvára Menken, opodstatňuje vsunutie slova ἀγρός z Jeremiáša do Zachariášovho textu³⁶.

Jednotlivé citačné formulky, ktoré pochádzajú z redakčnej činnosti evanjelistu, spomínajú mená len dvoch prorokov – Izaiáš a Jeremiáš³⁷. V prípade citátov „malých prorokov“ (Mt 2,15 [Oz 11,1] alebo Mt 21,4-5 [Zach 9,9]), Matúš mená vynecháva³⁸. Keďže v 21,4-5 cituje text Zach 9,9 s veľkou precíznosťou, môžeme predpokladať, že Zachariáš mu bol známy³⁹. Ak by teda Matúš chcel, mohol aj v Mt 27,9-10 citovať text Zach 11,13 s veľkou precíznosťou (dokonca by text do veľmi veľkej miery zodpovedal udalostiam opísaným v Mt 27,3-8)⁴⁰. A zároveň keďže ide o malého proroka, nemusel uvádzať jeho meno ako v iných prípadoch. On ale do citátu vnáša prvky, ktoré sú jasnými alúziami na proroka Jeremiáša. Uvedené skutočnosti tak poukazujú na odôvodnené a usudzujeme, že aj úmyselné pripísanie Zachariášovho citátu Jeremiášovi.

³⁶ MENKEN, *Matthew's Bible*, 188-189.

³⁷ France upozorňuje na to, že Matúš uvádza mená len veľkých prorokov a „malých“ vynecháva. FRANCE, *The Gospel of Matthew*, 1042.

³⁸ Podobným prípadom je, keď neuvádza meno proroka Malachiáša v Mt 2,5-6.

³⁹ Pri porovnaní textov Zach 11,13 a Mt 21,4-5 badať zjavnú precíznosť pri citovaní.

⁴⁰ V Zach 11,12-13 nachádzame podobné vyjadrenia ako používa evanjelista Matúš. V Zach 11,12: καὶ ἔστησαν τὸν μισθὸν μου τριάκοντα ἀργυροῦς je použitý takmer identický slovník ako v Mt 26,15: οἱ δὲ ἔστησαν αὐτῷ τριάκοντα ἀργύρια a aj význam Zach 11,13: ἐνέβλαναυτοὺς εἰς τὸν οἶκον κυρίου εἰς τὸ χωνευτήριον, je podobný významu Mt 27,5: καὶ ῥίψας τὰ ἀργύρια εἰς τὸν ναὸν.

3.2.2 Literárno-tematické súvislosti

Počas Ježišovho posledného pôsobenia v Jeruzaleme Matúš dvakrát hovorí o naplnení Písma. Prvýkrát pri vstupe Ježiša do Jeruzalema (21,4-5) a druhýkrát pri udalostiach Judášovej zrady (27,9-10). Tieto posledné kapitoly sú poznačené narastajúcim nepriateľstvom voči Ježišovi zo strany veľkňazov a zákonníkov, ktoré vedie k ukrižovaniu. Posledný citát pripísaný Jeremiášovi je komentárom tragickej scény. V nej Judáš naplnený ľútosťou vracia veľkňazom peniaze, ktoré dostal za Ježišovu zradu a šiel sa obesit'. Po Judášovom geste ľútosť veľkňazi za tieto peniaze kúpia Hrnčiarovo pole. Ich skutkom sa splnilo proroctvo, ktoré Matúš pripísal prorokovi Jeremiášovi. V uvedenom prípade, podobne ako v 2,17, je použitá tá istá uvádzacia formulka: τότε ἐπληρώθη τὸ ῥηθὲν διὰ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου λέγοντος. Takúto formulku nájdeme len pri komentovaní udalostí, v ktorých sa trpí zlo namierené proti nevinným a proti samému Ježišovi. Avšak autorstvo tohto zla a jeho dôsledky nemožno pripísať Božej ruke.

V poslednej citácii naplnenia 27,9-10 sa opäť ukazuje, ako je celý Ježišov životný príbeh, aj napriek zlu namierenému proti nemu, súčasťou Božieho plánu. Tento citát je akýmsi vrcholom medzi ostatnými citátmi hovoriacimi o naplnení Písma, ktorým evanjelista poukazuje na nemorálnosť židovských náboženských vodcov, ktorí od Judáša prijali „krvavé peniaze“. Vrchol naplnení je tak vo vydaní a následnej smrti Ježiša, ktorý je a i napriek tomu ostáva Mesiášom. Touto poslednou citačnou formulkou (27,9-10) evanjelista Matúš uzatvára tému naplnenia Písma v živote Ježiša – Mesiáša.

3.2.3 Záverečné pozorovanie

Judášova zrada a s ňou súvisiaci skutok veľkňazov, ktorí kúpili pole, sú udalosťami, ktoré majú miesto v Božom pláne záchrany. Aj v takejto udalosti sa Písmo stáva dôležitým prvkom pri interpretácii Mesiáša a jeho poslania. V tejto citačnej formulke, podobne ako v 2,17-18, evanjelista spomína meno Jeremiáš. A rovnako ako citačná formulka o plači Ráchel, aj táto je usadená do udalostí, ktoré v sebe nesú nepriateľský postoj voči Mesiášovi. On sám sa necháva vydať do rúk veľkňazov a zákonníkov, ktorí ho odsúdia na smrť a vydajú pohanom, aby ho zabili. Odpor namierený proti Mesiášovi, ktorý sa začal už v jeho detstve, má tak svoj vrchol v pašiových udalostiach.

3.3 *Za koho pokladajú ľudia Syna človeka (Mt 16,14)*

Petrovo vyznanie Ježišovho božstva zachytávajú všetci traja synoptici (Mt 16,14; Mk 8,27b-28; Lk 9,18b-19). Odpoveď učeníkov na Ježišovu otázku ohľadom jeho identity Matúš dopĺňa o meno proroka Jeremiáša. Výskyt mena proroka Jeremiáša v Mt 16,14 bol predmetom výskumu viacerých odborníkov. Následne predstavíme len tri najdôležitejšie teórie.

3.3.1 Jeremiáš ako eschatologický prorok

D. R. Law, jeden z hlavných predstaviteľov azda najrozšírenejšej teórie, vysvetľuje, že táto Matúšova vsuvka mena Jeremiáš je spôsobená vierou jeho súčasníkov v Jeremiáša ako eschatologického proroka alebo mesiášskeho predchodcu⁴¹. Zdá sa, že jedným z prvých obhajcov tejto teórie, ako sa zmieňuje Law vo svojom príspevku, je Cornelius à Lapide žijúci na prelome 16. a 17. storočia. Law, citujúc tohto autora, poukazuje na jeden z dôvodov, pre ktorý podľa Lapida, majúceho na zreteli Jer 1,5, Matúš spomína Jeremiáša v 16,14: „quia nonnulli putarunt Jeremiam cum Elia rediturum ad praedicandum Judaeis“⁴² (pretože niektorí verili, že Jeremiáš s Eliášom sa vrátia, aby kázali Židom). Law dopĺňuje, že viacero odborníkov prijalo túto teóriu ako jednu z najpravdepodobnejších, ale odvolávajú sa pritom na slová Písma v 2Mach 2,1-12; 15,11-16 a v apokryfnom spise 5Ezd 2,18⁴³.

Perikopa 2Mach 2,1-12 je časť listu Aristobulovi, a v nej vv. 4-8 opisujú Jeremiáša a jeho slová:

V tom spise bolo aj to, ako prorok na Boží popud, ktorého sa mu dostalo, rozkázal niesť za sebou stánok a archu, keď sa vybral na vrch, na ktorý vystúpil Mojžiš, aby sa zahľadel na Božie dedičstvo. Keď tam Jeremiáš prišiel, vyhľadal jaskynný príbytok a zanesol tam stánok, archu aj kadidlový oltár a vchod zatarasil. Potom prišli niektorí z jeho sprievodcov, aby si poznačili cestu, ale nemohli ju nájsť. Keď sa to Jeremiáš dozvedel, pokarhal ich a riekol: „To miesto zostane neznáme, pokým Boh opäť nezhrmaždí ľud a nezmiluje sa (nad ním). Až potom Pán ukáže tie veci a zjaví sa Pánova sláva, ba aj oblak, ako sa ukazoval za Mojžiša a ako prosil aj Šalamún, aby bolo miesto veľkolepo posvätené.“

⁴¹ LAW, *Matthew's enigmatic reference*, 280.

⁴² LAW, *Matthew's enigmatic reference*, 280-281.

⁴³ LAW, *Matthew's enigmatic reference*, 282.

Law uvádza, že podľa tých, ktorí podporujú mienku, že Jeremiáš bol v prvom storočí po Kr. v Izraeli považovaný za proroka eschatológie, je v tejto pasáži zahrnutá implicitná eschatológia. Podľa nich sa Jeremiáš vráti, aby odhalil úkryt týchto svätých predmetov. Náš autor však ďalej kriticky podotýka, že ukrytie týchto predmetov Jeremiášovi neprisudzuje žiadnu úlohu v mesiášskych časoch⁴⁴.

V 5Ezd 2,18, ktorá je časťou Božieho zjavenia Jeruzalemu, sa píše, ako Pán sľubuje podporu svojmu ľudu v hodine súženia takým spôsobom, že mu pošle na pomoc svojich služobníkov Jeremiáša a Izaiáša. Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že toto dielo podporuje chápanie Jeremiáša ako proroka eschatológie. Proti tomuto je však fakt, že ide o mladšie dielo a dokonca Knowles a aj Law odôvodňujú, že verš 2,18 je v ňom pravdepodobne kresťanskou vsuvkou, čo závažne oslabuje silu tohto argumentu⁴⁵.

3.3.2 Jeremiáš ako trpiaci prorok

Law aj Knowles spomínajú biskupa z deviateho storočia, ktorý vysvetľuje Matúšovu vložku mena Jeremiáš poukázaním na život Jeremiáša, ktorý nesie isté črty aplikovateľné na život Ježiša. Týmito črtami, ktoré Law a Knowles citujú, sú bezženstvo, zasvätenie v matkinom lone, prenasledovanie a týranie⁴⁶.

Na podporu takéhoto chápania Jeremiáša v Mt 16,14 možno uviesť niekoľko dôvodov. Jedným z nich je mienka rozšírená v období raného judaizmu. Law píše: „Jestvuje mnoho dôkazov v ranom judaizme, že Jeremiáš bol všeobecne chápaný ako prorok utrpenia par excellence“⁴⁷. Ďalším dôvodom by mohli byť samotné postavy Ján Krstiteľ, Eliáš a spojenie „jeden z prorokov“, ktoré sa spomínajú v tomto verši. Knowles dodáva, že medzi Jánom, Eliášom, „jedným z prorokov“ a Ježišom, jestvujú isté paralely týkajúce sa utrpenia v ich živote. V živote Jána Krstiteľa je prítomnosť utrpenia a zlého zaobchádzania s ním evidentná⁴⁸. Eliáš si takisto za svojho života dosť vytrpel

⁴⁴ LAW, *Matthew's enigmatic reference*, 283.

⁴⁵ KNOWLES, *Jeremiah in Matthew's Gospel*, 86; LAW, *Matthew's enigmatic reference*, 284.

⁴⁶ KNOWLES, *Jeremiah in Matthew's Gospel*, 92; LAW, *Matthew's enigmatic reference*, 290.

⁴⁷ LAW, *Matthew's enigmatic reference*, 291. (Preklad vlastný)

⁴⁸ Mt 4,12; 11,2.12.18; 14,1-12; 17,12-13.

prenasledovaním (1Kr 19,2.10). Law odvolávajúc sa na Eliášovu Apokalypsu 4,7-19 dodáva, že jestvovala istá tradícia, podľa ktorej Eliáš zahynul mučeníckou smrťou⁴⁹. Tiež syntagma „jeden z prorokov“, použitá spolu s menami Jána Krstiteľa a Eliáša, sprítomňuje podľa Knowlesa tému silno zastúpenú u Matúša, ktorou je zavrnutie a zabíjanie prorokov. Knowles takto prechádza k tvrdeniu, že táto interpretácia je úplne v zhode s ostatnými dvoma výskytmi mena Jeremiáš (2,17-18; 27,9-10), a tým za všetkými tromi referenciami Jeremiáša stojí jednotiaci redakčný zámer⁵⁰.

3.3.3 Jeremiáš ako odmietnutý prorok

Táto teória je v úzkom vzťahu s vyššie uvedenou témou Jeremiáš ako trpiaci prorok. Niekedy dochádza k tomu, že táto teória sa chápe ako synonymum k tej predošlej. Keďže Jeremiášove odmietnutie ľuďom má za následok jeho utrpenie, je opodstatnené robiť takéto prepojenie. Avšak pri pokuse určiť Matúšove dôvody pre vsunutie Jeremiáša do Mt 16,14 je lepšie vnímať tieto teórie ako samostatné⁵¹.

M. Knowles je priekopníkom tejto najviac rozvinutej teórie. Ukazuje, že téma Ježiš ako odmietnutý prorok sa vinie celým Matúšovým evanjeliom⁵². Podobne to vníma aj A. Saldarini, ktorý prirovnáva opozíciu jeruzalemských vodcov voči Jeremiášovi a jeho prenasledovanie s opozíciou a prenasledovaním, ktoré zakúšal Ježiš⁵³. Vo svetle tohto vnímania a takisto vo svetle chápania raného judaizmu, ktorý chápal Jeremiáša ako odmietnutého proroka, je predložené vysvetlenie Matúšovej vsuvky Jeremiáša do Mt 16,14 najpravdepodobnejšie. Ježiš, ako Jeremiáš pred ním, bude odmietnutý ľuďom Izraela. Teória odmietnutého proroka zároveň opodstatnene vysvetľuje aj vzťah k ostatným prorokom uvedených v Mt 16,14. „Vyobrazením Jána, Ježiša a učeníkov ako odmietnutých prorokov a porovnávajú ich navzájom a starozákonnými prorokmi, sa Matúš snaží demonštrovať, že osud Ježiša a tých k nemu pridružených je zhodný s osudom Božích poslov“⁵⁴.

V jednotlivých pohľadoch na zmienku mena Jeremiáš v Mt 16,14 sa odborníci počas dejín rozchádzali. V 90. rokoch 20. storočia však začal

⁴⁹ LAW, *Matthew's enigmatic reference*, 291.

⁵⁰ KNOWLES, *Jeremiah in Matthew's Gospel*, 90-92.

⁵¹ LAW, *Matthew's enigmatic reference*, 293.

⁵² KNOWLES, *Jeremiah in Matthew's Gospel*, 96-161.

⁵³ SALDARINI, *Matthew's Christian-Jewish Community*, 185-186.

⁵⁴ KNOWLES, *Jeremiah in Matthew's Gospel*, 161.

prevládať názor, že Jeremiáš tu sprítomňuje proroka, ktorý bol odmietnutý a ktorý trpel⁵⁵. Zapadá tak do korpusu mien Jána Krstiteľa a Eliáša. Zároveň všetkými tromi menami evanjelista apeluje na to, aké bude poslanie Mesiáša – rovnako ako u nich, spojené nielen s prenasledovaním a odmietnutím, ale aj s utrpením.

3.3.4 Záverečné pozorovanie

Odpoveď učeníkov na otázku „Za koho pokladajú ľudia Syna človeka?“ stavia Ježiša do radu prorokov, ktorých životné príbehy mali v sebe príchut' trpkosti. V čitateľovi, ktorý má na zreteli život Jána Krstiteľa, Eliáša alebo Jeremiáša, môže rezonovať požiadavka politických či náboženských autorít silno namierená proti nim. Aj vyjadrenie „jedného z prorokov“ nesie v sebe nádych utrpenia, pretože Matúš vo svojom spise spája prorokov nielen s odmietnutím, ale aj s ich utrpením: „Beda vám, zákonníci a farizeji, pokrytci! Prorokom staviate hrobky a spravodlivým zdobíte pomníky a hovoríte: «Keby sme boli žili za čias našich otcov, neboli by sme s nimi prelievali krv prorokov.» A tak si sami svedčíte, že ste synmi tých, čo zabíjali prorokov.“ (Mt 23,29-31) alebo: „Preto, hľa ja k vám posielam svojich prorokov... Vy niektorých z nich zabijete a ukrižujete, iných budete bičovať...“ (v. 34). Mesiáš, ktorého následne vyznal Peter, je tak zaradený medzi tých, ktorí v živote trpeli a z ktorých niektorí vyliali aj svoju krv. A skutočne aj Mesiáš vyleje svoju krv. Sám to potvrdzuje hneď po Petrovom vyznaní, keď hovorí, že musí ísť do Jeruzalema a mnoho trpieť od náboženských a politických autorít (Mt 16,21). Nepriateľský postoj týchto autorít voči Ježišovi nenaruší naplnenie Božieho plánu. Mesiáš vie, že svoje poslanie splní tým, že bude trpieť od starších, veľkňazov a zákonníkov. Oni tým, že Ježiša vydajú rímskemu súdu, nezmaria Boží zámer, ktorý Mesiáš prišiel naplniť. Práve naopak, skrze ich snahu diskvalifikovať Ježiša dochádza k naplneniu Božieho plánu záchranu ľudstva.

4 Teologický záver

V tejto štúdií sme predstavili teológiu textov, ktoré spomínajú meno proroka Jeremiáša. V dvoch prípadoch evanjelista pripisuje Jeremiášovi

---

⁵⁵ Názor „Jeremiáš u Matúša ako odmietnutý prorok“ reprezentuje najmä M. Knowles a A. Saldarini. Motív Jeremiáša ako trpiaceho predstavuje najmä M. Menken.

starozákonné citáty, ktorými poukazuje na naplnenie Písma. Tieto citáty spolu s formulkami, ktoré ich uvádzajú, sú špecifickým vyjadrením Matúšovej teológie. V oboch citačných formulkách 2,17-18 a 27,9-10, na rozdiel od iných prípadov formuliek, je Jeremiáš akýmsi ohlasovateľom nešťastia, resp. nepriaznivej udalosti namierenej voči Mesiášovi. Obidve formulky sú uvedené spojením τότε ἐπληρώθη na rozdiel od ostatných formúl s obvyklým ἵνα, resp. ὅπως πληρωθῆ. Týmto evanjelista poukazuje na to, že ide o inú formu naplnenia Písma než v ostatných prípadoch. Táto odchýlka prezrádza Matúšov teologický zámer. Keď sa naplní niečo hrozné alebo tragické, ako v 2,17-18 alebo 27,9-10, naplnenie sa nemôže chápať ako priamy Boží zámer. Vinný za smrť betlehenských chlapcov je Herodes. A „krvavé peniaze“, ktoré boli mzdou za zradu nevinnej krvi, použili na kúpu pol'a veľkňazi. Takto evanjelista vykresľuje rozdiel medzi tým, čo Boh na jednej strane vo svojej prozreteľnosti predvída, resp. dopustí (τότε „vtedy“) a na strane druhej tým, čo reálne chce docieľiť (ἵνα/ὅπως „aby“). Aj tretí výskyt mena Jeremiáš (16,14) možno chápať v kontexte opozície voči Mesiášovi. Jeremiáš sa tu spomína s ďalšími dvomi veľkými postavami, ktoré mali rovnako ako on skúsenosť prenasledovania a zavrhnutia. Týmto evanjelista naznačil, že aj poslanie Mesiáša a završenie jeho činnosti bude narážať na odpor zo strany druhých, ako to bolo v prípade životných osudov veľkých prorokov. Sám Ježiš po tom, čo je potvrdený ako Mesiáš, predpovedá, že bude trpieť a bude zabitý, a tak naplní svoje poslanie (16,21-23). Touto Ježišovou jasnou predpoveďou utrpenia evanjelista ukazuje, že Ježiš má svoje poslanie pevne v rukách. Zároveň ňou ukazuje, že Ježišova cesta utrpenia je aj práve vďaka vsuvke Jeremiáša súčasťou Božieho plánu. Ježiš sa tak stane výkupnou cenou záchrany ľudí nie z vôle autorít, ktoré ho odsúdili, ale preto, lebo sám Otec tak chcel.

Z vyššie uvedenej analýzy vyplýva, že aj slovné spojenie „nevinná krv“ je ďalším spojivom medzi tromi výskytmi mena Jeremiáš u Matúša. Tento výraz sa spomína niekoľkokrát v knihe proroka Jeremiáša. Citát v Mt 2,17-18 síce nehovorí priamo o nevinnej krvi, ale je komentovaním udalosti, v ktorej bola nevinná krv preliata. V Mt 16,14 nevinne preliat svoju krv Ján Krstiteľ a vyjadrenie „jeden z prorokov“ môže vzbudzovať súvislosť s prelievaním krvi prorokov (Mt 23,30.34.35)⁵⁶. Mt 27,9-10 je komentárom udalosti, ktorú predchádza Judášovo vyznanie „Zhrešil som, lebo som zradil nevinnú krv.“ Nevinná krv, ktorá istým spôsobom vypovedá o utrpení, spája tieto tri výskyty

⁵⁶ V Mt 23,35 je použitá syntagma αἷμα δίκαιον „spravodlivá krv“.

mena Jeremiáš. Meno proroka Jeremiáša u Matúša sa teda spája s naplnením Písem v nežičlivých okolnostiach života Mesiáša. Zároveň sa tak spája s naplnením Božieho plánu, ktorý dochádza k svojmu završeniu aj napriek nepriaznivým životným situáciám v Ježišovom živote. Boží plán je v celku i jednotlivostiach dobrý i pozitívny. Boh vždy napráva niečo zlé na dobré.

Ak teda v Matúšovom evanjeliu vzhľadom k iným evanjeliám má meno proroka Jeremiáša zvláštne postavenie, evanjelista má na to aj dôvod. Na úrovni kompozičnej – odvolávky na Jeremiáša v okrajových statiach Mt 2 a 27, a tiež v stredovej časti charakteristiky o tom, kto je Ježiš z Nazareta v Mt 16 – ako i na obsahovej úrovni daných statí, možno vyložiť Matúšovo použité mena Jeremiáš v prospech utrpenia páchaného na Ježišovi a jednota aj v prospech obhájenia Božieho plánu. Boží plán sa uskutoční aj napriek tajomstvu zla, ktoré je prítomné v bolestných a tragických okolnostiach Ježišovho života. Tragické udalosti v Ježišovom živote sú súčasťou Božieho plánu, hoci nie sú Bohom chcené⁵⁷. Opísané hrôzy prítomné v životných udalostiach Ježiša – Mesiáša nemajú posledné slovo. Boh síce necháva zlu istú mieru voľnosti, ale aj napriek tomu nestráca moc nad dejinami a uskutočňuje svoje dielo spásy (porov. 13,24-30). Tajomstvo zla je ťažko vysvetliť, ale Matúš ukazuje, že sa stráca a je premožené v omnoho hlbšom tajomstve Božieho plánu záchranu. Takéto vnímanie mena Jeremiáš u Matúša rozširuje problematiku výskytu tohto mena v kanonicky prvom evanjeliu o menšie nóvum.

Zoznam použitej literatúry

- DAVIES, William D. – ALLISON, Dale C.: *Matthew. A shorter commentary*, London – New York: T & T Clark International, 2004.
- FRANCE, Richard T.: *The Gospel of Matthew* (NICNT), Grand Rapids: Eerdmans, 2007.
- HAGNER, Donald A.: *Matthew 14–28* (WBC 33B), Dallas, TX: Word Books, 1995.
- HAGNER, Donald A.: *Matthew 1–13* (WBC 33A), Dallas, TX: Word Books, 1993.
- HARRINGTON, Daniel H.: *Evangelium podle Matouše*, Kostelní Vydří: Karmelitánske nakladatelství, 2003.
- JANČOVIČ, Jozef: *Veci nové i staré. Exegéza vybraných statí z Nového zákona*, Bratislava: KSCM, 2007.
- KNOWLES, Michael: *Jeremiah in Matthew's Gospel. The Rejected Prophet Motif in Matthaean Redaction* (JSNTSup 68), Sheffield: JSOT Press, 1993.

---

⁵⁷ Boh u Matúša je predsa dobrý otec, ktorý dáva dobré dary svojim deťom (7,7-11). Nie je niekým, kto už na počiatku sveta rozhodol o tom, že deti v Betleheme majú byť povražené alebo aby si Ježišov zradca vzal svoj život.

- LAW, David R.: Matthew's enigmatic reference to Jeremiah in Mt 16,14. In: Adrian Curtis – Thomas Römer (eds.): *The Book of Jeremiah and its Reception. Le Livre de Jérémie et sa Réception*, Leuven: Leuven University Press, 1997, 277-301.
- MENKEN, Maarten J. J.: *Matthew's Bible. The Old Testament Text of the Evangelist*, Leuven: Leuven University Press, 2004.
- MENKEN, Maarten J. J.: The references to Jeremiah in the Gospel according to Matthew (Mt 2,17; 16,14; 27,9), *EThL* 60 (1984) 5-24.
- NESTLE, Eberhard et al.: *Novum Testamentum Graece*, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, ²⁸2012. (= NA²⁸)
- POKORNÝ, Petr: *Einleitung in das Neue Testament. Seine Literatur und Theologie im Überblick*, Tübingen: Mohr Siebeck, 2007.
- QUESNEL, Michel: *Jésus-Christ selon saint Matthieu. Synthèse théologique* (CJJC 47), Paris: Desclée, 1991.
- SALDARINI, Anthony: *Matthew's Christian-Jewish Community*, Chicago: University of Chicago Press, 1994.
- SOARES-PRABHU, George M.: *The Formula Quotations in the Infancy Narrative of Matthew. An Enquiry into the Tradition History of Mt 1–2* (AnBib 63), Rome: Biblical Institute Press, 1976.
- STANTON, Graham: *A Gospel for a New People. Studies in Matthew*, Louisville: Westminster John Knox Press, 1993.
- TRSTENSKÝ, František: *Rozumieť Matúšovmu evanjeliu*, Svit: Katolícke biblické dielo, 2008.
- TURNER, David L.: *Matthew* (BECNT), Grand Rapids: Baker Academic, 2008.
- WHITTERS, Mark F.: Jesus in the footsteps of Jeremiah, *CBQ* 68 (2006) 229-247.
- WINKLE, Ross E.: The Jeremiah model for Jesus in the temple, *AUSS* 24 (1986) 155-172.

Zhrnutie

Predložené literárno-kritické skúmanie venuje pozornosť jedinečnému novozákonnému výskytu mena proroka Jeremiáša. Cieľom tejto štúdie je odpovedať na otázku, či možno vnímať proroka Jeremiáša v Evanjeliu podľa Matúša ako postavu, ktorou evanjelista poukazuje na naplnenie Božieho plánu, a to aj napriek zlu namierenému proti Ježišovi. V prvej časti stručne predstavujeme tematiku naplnenia Písma v Evanjeliu podľa Matúša. V druhej kapitole sa zaoberáme takzvanými citačnými formulkami, ktoré s témou naplnenia Písma súvisia a predkladáme ich definíciu a rozbor. Pozornosť venujeme najmä tým citačným formulкам, v ktorých sa spomína meno Jeremiáš. V tretej kapitole sa venujeme teológii textov, ktoré uvádzajú meno proroka Jeremiáša a uvažujeme nad problematikou zla, predstavenou tragickými a bolestnými udalosťami v živote Mesiáša, ku ktorej je evanjelista mimoriadne vnímavý. Skúmanie textov, ktoré obsahujú meno proroka Jeremiáša vo vzťahu k trpkým a nešťastným udalostiam Ježišovho života, nás priviedlo k záveru, že evanjelista v týchto textoch poukazuje na naplnenie Božieho plánu aj napriek tajomstvu zla. Dáva tak najavo, že aj napriek bolesti a tragickým udalostiam v Ježišovom živote má Boh svoj plán spásy ľudstva pevne v rukách.

Kľúčové slová: Jeremiáš, naplnenie Písma, citačné formulky, Boží plán spásy, problematika zla.

Summary

The submitted literary-theological research draws attention to the unique occurrence of the prophet Jeremiah's name in the New Testament. The aim of this study is to give an answer to the question whether it is possible to perceive the prophet Jeremiah in the Gospel according to Matthew as a figure, by whom the evangelist points to the fulfilment of God's plan despite of evil circumstances of Jesus' life. In the first part we present briefly the motif of fulfilment of Scripture in the Gospel according to Matthew. In the second part we deal with so-called formula quotations related to that motif and we pay attention to those formula quotations which mention the name Jeremiah. The third chapter is devoted to the theology of texts in which occurs the name Jeremiah and considers the problem of evil presented by tragic and painful events in the life of Messiah. The evangelist himself is particularly receptive to that problem. The examination of texts which mention the name of prophet Jeremiah in relation to bitter and sorrowful events of Jesus' life led us to the following conclusion: The evangelist in these texts points to the fulfilment of God's plan despite the mystery of evil. So he makes clear that despite the pain and tragic events in Jesus' life God has his plan of mankind's salvation firmly in his hands.

Keywords: Jeremiah, fulfilment of Scripture, formula quotations, God's plan of mankind's salvation, problem of evil.

Vavrinec Radoslav Mitro OP
Dominikánsky kláštor
Novozámocká 73
960 01 ZVOLEN, Slovenská republika
vavro.op@gmail.com

Contents

Treaties

Vavrinec Radoslav MITRO OP

- Jeremiah in Matthew. Litarary-Theological Study of the Prophet
Jeremiah in the Gospel of Matthew 137-157

Dagmar KRÁĽOVÁ

- For she loved much. Outline of the complementarity of the narrative
analysis and of the psychological aspects in Luke 7:36-50 158-185

Jaroslav RINDOŠ

- St. Joseph, “*Ženích*” (the Bridegroom) or “*Manžel*” (the Spouse,
Husband) of the Virgin Mary? Erroneousness of the designation
“*ženích*” or its equivalentents in some other languages 186-196

Helena PANCZOVÁ

- The technique of translating from Biblical Greek (3):
The Septuagint as the result and as the starting point – the example
of Hebraisms in the Song of Songs 197-204

- Abstracts and Reviews** 205-224

- Communications and references** 225-238

Obsah

Štúdie

Vavrinec Radoslav MITRO OP

Jeremiáš u Matúša. Literárno-kritické skúmanie proroka Jeremiáša
v Evanjeliu podľa Matúša 137-157

Dagmar KRÁĽOVÁ

Lebo veľmi miluje. Náčrt komplementarity naratívnej analýzy
a psychologických aspektov v Lk 7,36-50 158-185

Jaroslav RINDOŠ

Sv. Jozef, ženích či manžel Panny Márie? Nesprávnosť pomenovania
„ženích“ a jeho ekvivalentov v niektorých jazykoch 186-196

Helena PANCZOVÁ

Technika prekladu z biblickej gréčtiny (3): Septuaginta ako výsledok a
ako východisko – príklad hebrejizmov vo Veľpiesni 197-204

Abstrakty a recenzie 205-224

Správy a oznamy 225-238